

REACTIVERING VAN DE NEDERLANDSE STEENKOLENMIJNBOW BIJ DE HUIDIGE OLIECRISIS?

J.M. WEEHUIZEN

De steeds stijgende energiebehoefte van de wereld heeft de laatste jaren in toenemende mate geleid tot het in ontginning nemen van grote steenkoolafzettingen, o.a. in de Verenigde Staten, Canada en Australië. In Nederland daarentegen zullen volgens de bestaande plannen in 1974 de beide laatste nog in exploitatie zijnde kolenmijnen worden gesloten. De huidige oliecrisis heeft thans Engeland en West-Duitsland doen besluiten hun steenkoolproductie op te voeren. In ons land is bij velen de vraag gerezen of men nu ook hier niet zou moeten overgaan tot het in bedrijf houden, c.q. heropenen van de kolenmijnen.

Deze vraagstelling vormde voor het Dagelijks Bestuur van de Mijnindustrieraad op 1 november jl. een punt van uitvoerige bespreking. Een samenvattende notitie hiervan is op 13 november toegezonden aan de leden van de raad als achtergrondinformatie bij de besluitvorming over de veelheid van aan deze vraagstelling verbonden aspecten. Door de regering is de "notitie" (die geen officiële MIR-nota is) eveneens aan de Kamer voorgelegd.

Uit deze belangwekkende notitie is voor het schrijven van dit artikel vrijelijk geput; er is naar gestreefd de zorgvuldig afgewogen argumentatie goed tot zijn recht te laten komen. Het hier onder geschreven artikel beoogt dan ook niets anders dan in bredere kring bekendheid te geven aan de opvatting van het Dagelijks Bestuur van de Mijnindustrieraad. Bijzonder verhelderend is daarbij de in het betoog vervatte uitspraak dat een eventueel hernieuwen van de kolenmijnbouw in Nederland:

"Sociaal moeilijk, economisch niet verantwoord en technisch op korte termijn onuitvoerbaar is; nationaal een geringe energiebijdrage levert en internationaal gezien overbodig is."

De notitie komt er dan ook op neer dat het geen zin heeft om ten koste van honderden miljoenen aan investeringen weer mijnbouw te gaan plegen om over een jaar of vier, vijf een produktie te halen die slechts een fractie zou zijn van de nederlandse behoefte aan primaire energiedragers.

Toch schijnt men thans in politieke kringen een onafhankelijk onderzoek te willen naar de exploitatiemogelijkheden van de gedeeltelijk aangelegde Staatsmijn Beatrix. De minister van Economische Zaken heeft inmiddels aan DSM/Staats-

mijnen opgedragen om na te gaan of de steenkolenproductie kan worden hervat, daarbij in het bijzonder aandacht vragende voor de mogelijkheden van de mijn Beatrix op langere termijn. Een nadere bezinning hierover lijkt op zijn plaats: wij verbruiken onze aardgasvoorraad in een hoog tempo, de kernenergie komt maar langzaam op gang en de olieprijsen zijn sinds november 1973 sterk gestegen.

INLEIDING

Niettegenstaande het feit dat in het begin van het jaar 1957 door de Hoge Autoriteit van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal een tekort aan steenkolen was voorspeld, bleek het in werkelijkheid anders te gaan dan was verwacht.

De vraag naar de in West-Europa gedolven kolen begon al spoedig af te nemen en in 1959 lagen er enorme onverkochte voorraden steenkool bij de mijnen "op de hoop". Toch zag men toen nog niet direct de structurele verandering in de vraag naar steenkool. Toen dit duidelijker begon te worden, werden in 1962 de ontsluitingswerken van de nieuwe Staatsmijn Beatrix gestopt. In de loop van de 60-er jaren en laatstelijk in september 1972, werden tenslotte de moeilijke besluiten genomen om geleidelijk de kolenwinning in Limburg volledig te beëindigen. Belangrijke overwegingen hierbij waren o.m.:

In de eerste plaats was als gevolg van de hoge en steeds stijgende kostprijs voor de limburgse kolen in steeds mindere mate een rendabele afzet te vinden op de vrije Europese energiemarkt. Deze relatief hoge — en sterker dan die van de andere energiedragers stijgende — kostprijs van de limburgse kolen volgde in de eerste plaats uit de omstandigheid, dat het loonbestanddeel in de kostprijs ca 65 à 70% bedraagt. De nederlandse loonontwikkeling — met stijgingen tot 10 à 15% per jaar — heeft daardoor in hoge mate bijgedragen tot een voor de limburgse kolenwinning noodlottige prijscurve.

Weliswaar werd de mechanisatie — gericht op een vermindering van de kostenfactor "arbeid" — tot het uiterste opgevoerd, maar hieraan werden door de specifieke geologische situatie in het zuidlimburgse mijngebied duidelijke grenzen gesteld. Deze geologische omstandigheden — grotere diepte, matige dikte en ongunstige ligging der kolenlagen

(relatief sterk gestoord) alsmede de veelal matige kwaliteit van het te ondersteunen omringende gesteente – leidden op hun beurt tot produktiekosten, die hoger lagen dan in een deel der andere Westeuropese kolenmijnen en zelfs aanzienlijk hoger dan die in de USA.

Behalve de vanuit de USA geïmporteerde kolen verdrongen ook goedkope aardolie en aardgas in snel tempo de afzet van de nederlandse steenkolen en de winning hiervan zou bij de stijgende kosten dan ook alleen kunnen worden voortgezet, indien via omvangrijke overheidssubsidies de verkoopprijs kunstmatig op het niveau van de concurrerende energiedragers zou kunnen worden gehouden.

Mede als een gevolg van de stijgende welvaart en de toenemende werkgelegenheid in andere industrieën werd het ook steeds moeilijker om voldoende nederlands personeel te vinden, dat bereid was ondergronds te werken. Daarom moest er een steeds groter aantal buitenlandse arbeidskrachten te werk worden gesteld. Hun aandeel in de ondergrondse personeelsbezetting mocht echter niet te groot worden, gezien de typische geaardheid van het ondergrondse werk in de nederlandse steenkolenmijnen. Naast de aan het personeel

te stellen relatief hoge eisen wat betreft technische ontwikkeling en vindingrijkheid moest – mede op grond van veiligheidsoverwegingen – een goede onderlinge communicatie gewaarborgd zijn.

Tenslotte werd het ook voor het veilig stellen van de nationale energiebehoefte niet noodzakelijk geacht om voor de energievoorziening een *eigen* kolenwinning in stand te houden. De in het begin van de 60-er jaren aangetoonde aanwezigheid in Nederland – Slochteren – van één van de grootste aardgasvoorkomens ter wereld betekende een vele malen grotere energiebron dan de toentertijd economisch winbare kolenreserve in Zuid-Limburg. De winnings- en transportkosten van het aardgas uit dit voorkomen bedragen slechts een fractie van die van de steenkolen. De toepassing ervan als energiebron – met name ook voor huishoudelijk verbruik – biedt t.o.v. het milieu dermate veel voordelen, dat alleen reeds door deze omstandigheden de rol van de nederlandse steenkool – vooral in de huisbrandsector – spoedig voor goed was uitgespeeld. De enige industrietak van betekenis, welke om technische redenen ook in de toekomst kolen nodig zal blijven hebben – de Hoogovens – betrok

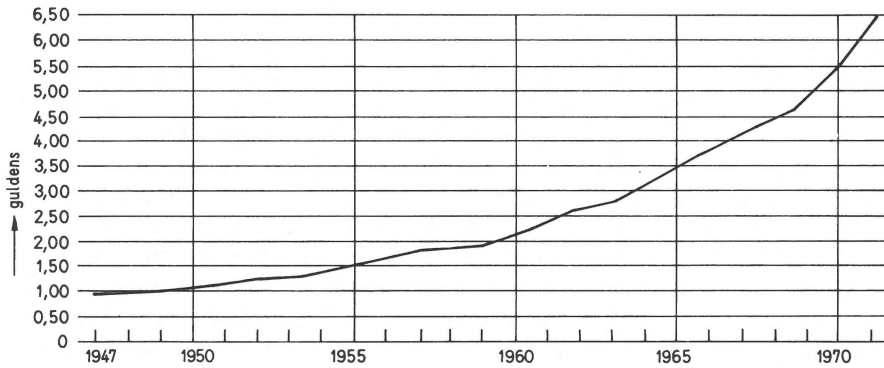

Fig. 1
Gemiddeld uurloon in de industrie (peildatum herfst).

ZW

NO

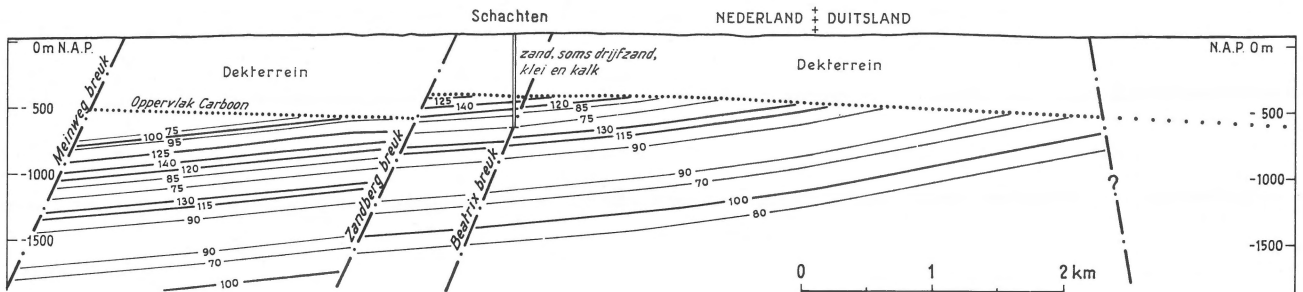

Fig. 2
Profiel mijn Beatrix (voor gedetailleerde gegevens zie F.W.M. Kimpe: The Geology of the Carboniferous in the coalfield Beatrix in Central Limburg, The Netherlands and in the adjacent German Area. Verhandelingen van het Koninklijk Nederlands Geologisch Genootschap, deel 29, 1973).

deze reeds vele jaren grotendeels uit de USA en wel tegen prijzen, welke — incl. zee-transport — veelal op een lager niveau lagen dan die van het limburgse produkt.

GRONDSLAGEN VAN HET MIJNSLUITINGSBELEID

Op grond van de hierboven geschetste omstandigheden werd destijds tot de sluiting van de limburgse mijnen besloten. In wezen lag aan dit besluit bovendien een algemeen overheidsbeleid ten grondslag om op de goedkoopste wijze in de energiebehoefte te voorzien. Met name ook de in die tijd verschenen “industrialisatie-nota’s” stelden het belang van een lage energieprijzen voor de verdere industrialisatie van Nederland vóór; ook een opvoeren van de concurrentiekracht der grotendeels op export gerichte nederlandse industrieën werd daarbij als motief aangevoerd. Het omschakelen op gas, dat voor 60 à 70% in de nationale energiebehoefte zou kunnen gaan voorzien, en op olie betekende een teruggang van het kolenverbruik. De nederlandse energieverbruiker heeft van dit beleid in de afgelopen decennia aanzienlijke voordelen genoten, terwijl de overheid — en daardoor onze nationale gemeenschap — in plaats van honderden miljoenen aan subsidies te blijven verlenen voor het kunstmatig in stand houden van een verliesgevende koolwinning, op grote schaal heeft geprofiteerd van de winsten der sterk stijgende aardgasproduktie.

Sindsdien zijn — vrijwel ongecoördineerd — ook de andere lidstaten van de EGKS in meer of minder versneld tempo tot sluiting van niet-rendabele mijnen overgegaan. Dat Nederland hierbij vóór liep — en ook wilde lopen! — hangt enerzijds samen met de ongunstige geologische situatie en de omstandigheid dat van overheidswege in vergelijking met de andere EGKS-lidstaten het minst werd gesubsidieerd, anderzijds met het geschenk van het plotseling ontdekte omvangrijke eigen aardgas voorkomen.

ASPECTEN VAN EEN HERNIEUWDE TER HANDNEMING VAN DE KOLENPRODUKTIE IN LIMBURG

De van verschillende zijden geopperde mogelijkheid, om in het licht van de actuele energiecrisis de kolenproduktie der nog in bedrijf zijnde limburgse mijnen alsnog voort te zetten, resp. reeds gesloten mijnzetels opnieuw in exploitatie te nemen, is niet realiseerbaar en wel op grond van de navolgende overwegingen.

Sociaal zeer moeilijk (personeelsvoorziening)

Voorshands gelden nog onverkort de hiervoor genoemde belemmerende factoren: stijgende welvaart, afkeer van “vuil werk”, buitenlandse arbeidskrachten slechts op beperkte schaal inzetbaar. Slechts een uitzonderlijke ontwikkeling van

de arbeidsmarkt zou hierin verandering kunnen brengen.

Voorts zou ook om sociale redenen aan de te werven mijnwerkers een garantie van overheidszijde moeten worden gegeven dat zij ten minste voor meer decennia in hun beroep werkzaam zouden kunnen blijven. Het is echter zeer de vraag of een dergelijke overheidsgarantie wel het gewenste effect zou sorteren.

Economisch niet verantwoord

De afbouw der nederlandse mijnbouw is inmiddels nagenoeg voltooid. Eind november is in de Emma/Hendrik de produktie gestaakt, terwijl de sluiting der nog in produktie zijnde zetels van de Oranje-Nassau Mijnen (Heerlen) en van de Laura & Vereniging (Eygelsheven) tegen het eind van 1974 wordt voorzien.* Op 5000 man na is al het voormalige mijnpersoneel — dat in 1958 ca 55 000 man bedroeg — elders te werk gesteld of anderszins afgevoerd.

De beste kolenlagen in Zuid-Limburg zijn ontgonnen, de verlaten mijngangen staan onder water of zijn ingestort en de niet meer in gebruik zijnde schachten zijn gevuld en met beton afgedicht; de niet meer benodigde bovengrondse werken zijn of worden gesloopt.

Voorzover nog enigszins aantrekkelijke kolenlagen aanwezig zijn zou een voortzetting der produktie van een bestaande mijnzetel, resp. het opnieuw in exploitatie nemen van vroegere mijnzetels, investeringen vergen in de orde van grootte van enige tientallen, resp. enige honderden miljoenen gulden. Naar ruwe schatting is daarmee een produktieniveau te bereiken van 1½ à 2 miljoen ton per jaar.

Tevens rekening houdend met de inmiddels gestegen lonen en uitgaande van een loonniveau voor ondergronders dat 50 à 100% boven dat van een bovengrondse arbeider zou liggen, betekent dit een kostprijs van de aldus te delven kolen die al spoedig 4 à 5 maal zo hoog zou worden als de vergelijkbare aardgas-aardolieprijs zoals deze enige maanden geleden gold.

Een eventuele exploitatie van *Staatsmijn Beatrix* zou weliswaar tegen wat minder kosten mogelijk zijn. Van deze mijn zijn indertijd alleen de schachten grotendeels gemaakt; die zijn echter zodanig geconserveerd dat toekomstige benutting mogelijk bleef. Ook in dit geval zouden de financiële offers echter in geen verantwoorde verhouding staan tot de mogelijke baten of tot de kosten van anderszins te treffen voorzieningen ter veiligstelling van de nationale energiebehoefte.

*) Er zou thans sprake zijn de sluiting van deze mijnen uit te stellen met het oog op het in Limburg bestaande gebrek aan arbeidsplaatsen. Van de 2000 arbeidsplaatsen bij rijksdiensten, welke de regering in september 1972 voornemens was op korte termijn over te brengen, zijn tot nu toe 1400 arbeidsplaatsen aangewezen, zodat nog diensten met 6000 arbeidsplaatsen voor verplaatsing naar Limburg aangewezen moeten worden. De begeleidingscommissie meer bekend als de ‘commissie-Hellemans’, die zich met de mijnsluitingen bezighoudt, zou over het eventueel temporiseren van de mijnsluitingen een gesprek hebben met Minister Lubbers van Economische Zaken (NRC Handelsblad van 2 januari 1974).

Teneinde het mogelijk te maken jonge Nederlanders voor het ondergrondse werk aan te trekken, alsook met het oog op de afschrijvingstermijn der grote investeringen zou ook hierbij gerekend moeten kunnen worden met een overheids-garantie voor een periode van ten minste een aantal decennia. Voorts zouden de uit het Beatrixveld te delven kolen vnl. moeten worden benut als brandstof voor elektrische centrales. Deze kool is namelijk ongeschikt voor cokesfabricage en minder geschikt voor huisbranddoeleinden.

Technisch onuitvoerbaar op korte termijn

Men dient te rekenen met een tijdsduur van 4 à 5 jaar voor het opnieuw op peil brengen van de produktie van de limburgse mijnen. De situatie waarin de mijnen zich thans bevinden en de talloze en complexe problemen waarmee een hervatten van het werk gepaard zou gaan, maken het onmogelijk dit op korte termijn te realiseren. Minstens eenzelfde tijdsduur zou nodig zijn voor het in volle produktie brengen van Staatsmijn Beatrix.

Nationaal gezien geringe bijdrage

Het theoretisch bereikbare aandeel van de nederlandse kolen in de nationale energievoorziening is dusdanig gering dat het niet reëel is ons hiervoor kostbare extra inspanningen te getroosten.

Tabel 1 geeft de prognose van het energieverbruik in Nederland bij een beschikbaar zijn van olie als in het verleden.

TABEL 1
Energieverbruik Nederland (in miljarden m³ aardgas-equivalent).

	1965	1970	1973	1973 in % van totaal	1975	1980	1980 in % van totaal
aardgas	1,8	20,2	38,5	47,5	46,5	50,0	39,3
olie	26,9	36,6	37,7	46,5	43,0	70,6	55,4
kolen	12,4	6,7	4,5	5,5	4,5	4,5	3,5
kern- energie	—	0,1	0,3	—	1,0	2,4	1,8
totaal	41,1	63,6	81,0	100	95,0	127,5	100

Uit de tabel blijkt dat geraamd werd dat het aandeel van de steenkolen (incl. import-kolen) in 1980 nog slechts 3,5% van het totale energieverbruik zou uitmaken. Dit geraamde verbruik komt voor het overgrote deel van de Hoogovens: tot nu toe kon daarin worden voorzien door import op aantrekkelijke voorwaarden uit de USA. Eventueel zou dit dan voor een klein deel uit de hernieuwde produktie van Limburg opgevangen kunnen worden.

Indien een of meer zuidlimburgse kolenmijnen gereactiveerd en de mijn Beatrix in ontginning genomen zou worden, dan zal de kolenproduktie na enige jaren tot een niveau van ca 3 à 4 miljoen ton/jaar kunnen worden opgevoerd. Dit zou

dan overeenkomen met ca 2% van het totale energieverbruik van 1980. Deze kolen zouden vnl. verbruikt worden in de elektrische centrales.

Voor de chemische industrie zal — naast aardgas — om chemisch-technische redenen olie met grote voorkeur de aangewezen grondstof blijven. Ook voor huishoudelijk gebruik blijft aardgas de voorkeur boven steenkool verdienen.

Tenslotte vergete men niet dat een eventuele "come-back" van de kolen voor alle verbruikers daarvan — met name voor de centrales maar ook voor de huishoudingen — investeringen in de nodige apparatuur zou vergen. Samenvattend kan dan ook worden gesteld dat, zowel bezien van de vraagzijde als van de aanbodzijde, nederlandse steenkolen pas na zéér vèrgaande ontwrichting van het huidige energievoorzieningspatroon een energievorm zou zijn, waarop Nederland een beroep zou moeten doen.

Internationaal overbodig

De nederlandse regering streeft er thans terecht naar om in het kader van de gegroeide EEG tot een internationaal gecoördineerde energiepolitiek te komen. Daarbij neemt Nederland op grond van zijn aardgasexport een sterke positie in. De bestaande gasexportcontracten leiden niet alle tot een optimale benutting van de nederlandse energierijkdom en bij een herformulering van het energiebeleid zou ons gas een belangrijke factor kunnen vormen bij een adequate voorziening van Nederland met andere energiegrondstoffen. Een eventuele, reeds uit kostenooqpunt in vergelijking tot de meeste andere EGKS-kolenbakkens prohibatieve, eigen nederlandse kolenproduktie speelt in dit verband geen enkele rol.

ANDERE MOGELIJKHEDEN OP HET PUNT VAN OPVOERING VAN HET AANDEEL VAN DE EIGEN KOLEN IN HET KADER VAN DE NATIONALE ENERGIEVOORZIENING

Alhoewel nauwelijks relevant, worden in het navolgende nog een tweetal mogelijkheden op dit gebied besproken, die regelmatig in de publiciteit naar voren komen, doch die pas in verre verte eventueel tot een oplossing van het vraagstuk kunnen bijdragen.

Ondergrondse vergassing van kolen

Deze mogelijkheid is met name van russische zijde — vnl. om intern-politieke redenen — rond de 40-er jaren in verschillende publikaties sterk geponeerd.

Na de 2e wereldoorlog zijn op dit gebied in België en — op veel grotere schaal — ook in Engeland en de USA proeven genomen. Daarbij is duidelijk gebleken dat een dergelijke wijze van energiewinning alleen mogelijk is bij de aanwezigheid van behoorlijk omvangrijke kolenlagen (zonder storingen en regelmatig gelegen) die vrij dicht onder de oppervlakte moeten liggen. Dit is in het limburgse mijngebied zeker niet het geval.

CONCLUSIES

Voor de ondergrondse vergassing is het economisch aantrekkelijker om met tussenruimten van ten minste 50 m (proeven thans alleen gelukt bij ongeveer 20 m) in het gehele betrokken gebied gaten te boren. De tussen deze boorgaten ondergronds aan te brengen verbindingen vormen nog een groot probleem waarvoor bij wat grotere afstanden nog geen oplossing is gevonden.

Tenslotte is het aldus gewonnen gas — mede door de onvolledige controle op de vergassing van de kolen — relatief arm.

Nadat ze deze mogelijkheid reeds in de 50-er jaren ook in Nederland is bestudeerd, moet zij daar op genoemde gronden en bij de huidige verwachtingen van de mogelijke ontwikkeling der technologie op dit gebied waarschijnlijk voor alle tijden als onbruikbaar worden afgewezen.

Benzinewinning uit eigen kolen

Dit in de populaire pers eveneens opduikende alternatief kan alleen reeds op grond van de kosten der daarvoor te delven nederlandse kolen — die dan nog worden vermeerderd met de kosten van transformatie — als in hoge mate irreëel worden bestempeld.

Samenvattend kan het volgende worden geconcludeerd:

De winning van kolen uit het limburgse kolenbekken is dermate kostbaar dat het hiervoor te bestemmen geld met aanzienlijk meer nut kan worden besteed voor de opvoering van de produktie van bestaande andere energiedragers in Nederland, aan het zoeken naar nieuwe energiebronnen en aan het ontwikkelen van nieuwe energiedragers.

Een (hernieuwde) kolenwinning in Nederland vergt daarnaast zoveel aanlooptijd en mankracht dat alleen reeds op die grond een bijdrage ter verlichting van de gevolgen van de *huidige* crisis op deze wijze is uitgesloten.

Zowel in nationaal als internationaal (EEG) verband beschikt Nederland over een positie, die relatief gunstig afsteekt bij die van de meeste europese landen en van Japan; hierin is de belangrijkste mogelijkheid gelegen om op andere wijze in de energiebehoefte op langere termijn te voorzien.